

РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩАЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК ФУНКЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИGREENING AS A FUNCTION OF INNOVATION DEVELOPMENT
OF ECONOMY UKRAINE

У статті розглянуто необхідність проведення інноваційної еколого-економічної політики, виокремлено ключові напрями еколого-економічної політики для досягнення сталого розвитку країни. Запропоновано основні напрями комплексного еколого-економічного та екологічного розвитку як держави в цілому, так і окремих її регіонів.

Ключові слова: екологізація, еколого-економічна політика, економіка, інноваційний розвиток, сталий розвиток.

В статье рассмотрена необходимость проведения инновационной эколого-экономической политики, выделены ключевые направления эколого-экономической политики для достижения стабильного развития страны. Предложены основные направле-

ния комплексного эколого-экономического и экологического развития как государства в целом, так и отдельных ее регионов.

Ключевые слова: экологизация, эколого-экономическая политика, экономика, инновационное развитие, устойчивое развитие.

In the article the necessity of carrying out of innovative ecological and economic policy is considered, the key directions of the ecological and economic policy are singled out for achievement of the country's development. The main directions of the complex ecological-economic and ecological development of the state as a whole and its separate regions are proposed.

Key words: greening, environmental and economic policy, economy, innovative development, sustainable development.

УДК 351

Іванова Т.В.

д.держ.упр., професор
Національний авіаційний університет

Постановка проблеми. Проблема екологізації економіки має глобальне значення і полягає в тому, що простого розвитку продуктивних сил в сучасний період недостатньо. Якщо, впроваджуючи досягнення науково-технічного прогресу у виробництво, мати на увазі лише економічні фактори і не враховувати екологічні, то це призведе до екологічної кризи. З метою узгодження між соціально-економічним розвитком і збереженням довкілля необхідно впроваджувати в життя ідеї забезпечення збалансованого сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам збалансованого сталого розвитку держави та окремих її регіонів присвячено багато наукових праць і нормативних документів, більшість з яких, правда, все ще перебуває в якості проєктів.

Серед українських вчених-економістів найбільш відомі розробки проблеми сталого розвитку С. Дорогунцова, Б. Данилишина, В. Трегобчука, І. Лукінова, Л. Руденка, О. Невелева, П. Шищенко тощо.

Одним із найважливіших, з нашої точки зору, невіршених питань впровадження принципів сталого розвитку в практику господарювання є відсутність системного механізму поєднання економічної та природоохоронної діяльності.

Метою статті є обґрунтування об'єктивних передумов і формування механізмів екологізації соціально-економічного розвитку на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу. Стратегічним пріоритетом перспективного розвитку України у

XXI столітті визначено «утвердження інноваційної моделі розвитку».

Існує багато визначень поняття «інноваційний розвиток», але усі вони формулюють його, як впровадження нової техніки і технологій, не вкладаючи у визначення цього процесу поняття екологізації виробництва.

Інноваційний розвиток господарського комплексу на будь-якому рівні управління (підприємство, галузь, регіон, держава) повинен розглядатися, як такі вкладання коштів в нову техніку, технології та організацію господарської діяльності, які б стимулювали не тільки зростання продуктивності праці, а й безумовно забезпечували б збереження навколишнього природного середовища, тобто забезпечували екологізацію господарської діяльності [4, ст. 145].

Без застосування інноваційного фактору в розвитку соціально-економічного потенціалу держави та її регіонів їх економіка буде приречена на моральне старіння і відставання від передових світових стандартів розвитку, а природне середовище – на подальше забруднення з перспективою остаточного знищення.

Світова громадськість, розглядаючи процеси соціально-економічного розвитку і збереження навколишнього середовища, стверджує, що ці процеси необхідно вирішувати в комплексі і забезпечувати екологізацію розвитку економіки та соціальної сфери на інноваційній основі.

Доцільно вважати, що екологізація соціально-економічного розвитку країни і її регіонів за своєю

суттю рівнозначна поняттю розвитку її економіки і соціальної сфери на інноваційній основі.

Аналіз господарської практики сучасного періоду, на жаль, свідчить, що дуже часто процес застосування навіть нової техніки не пов'язується із необхідністю збереження довкілля та здоров'я людей. Наприклад, це бездумна вирубка лісів або організація екологічно небезпечних виробництв у межах людських поселень.

Очевидно, що при цьому не може бути мови про інноваційний розвиток, хоча і має місце використання найсучаснішої техніки.

У той же час очевидно, що сучасне виробництво дуже часто все ще несе загрозу природному середовищу і з цим необхідно боротися.

Саме тому ще у 1992 р. на конференції ООН з питань навколишнього середовища і економічного розвитку в Ріо-де-Жанейро теоретично розглядався «Порядок денний на XXI століття» і була запропонована ідея так званого «сталого розвитку», а у 1997 р. на 19-й спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята вже конкретна програма дій щодо впровадження цієї ідеї в практику господарювання в усіх країнах та населених пунктах у XXI столітті [3].

Ідея сталого розвитку полягає в гармонійному поєднанні розвитку економічного потенціалу з безумовним збереженням навколишнього природного середовища і його поступовим поліпшенням, яке досягається завдяки проведенню екологізації усіх процесів соціально-економічного розвитку.

Аналізуючи сучасний стан соціально-економічного розвитку України в цілому та її регіонів, зокрема, доводиться, на жаль, констатувати, що інноваційна діяльність у нашій країні ще не набула необхідного розмаху, а екологічна ситуація знаходиться під загрозою.

Не вдаючись в аналіз причин такого стану, зауважимо, що носять вони не стільки організаційно-економічні та технічні аспекти, а переважно соціально-політичні.

Тому для досягнення сталого розвитку країни і її регіонів необхідно жорстко проводити інноваційну еколого-економічну політику, яка повинна передбачати перш за все:

- інтеграцію науки та виробництва з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу в господарську практику. Це є визначальною складовою інноваційного розвитку економіки. При цьому необхідно забезпечити на державному, регіональному рівнях та на рівні окремих підприємств замовлення та використання нормативно-правових, організаційно-методичних та науково-технічних розробок, які б забезпечували на кожному рівні управління вирішення завдань виробничого і природоохоронного характеру в комплексі, обов'язково в комплексі, а не так, як часто можна спостерігати зараз, коли для досягнення макси-

мальних прибутків підприємці, особливо приватні, нехтують екологічним фактором функціонування виробництв і переслідують лише одну мету – отримання прибутку;

- удосконалення структури окремих галузевих господарських комплексів і господарських комплексів регіонів таким чином, щоб забезпечити рішення трьох найважливіших завдань – зростання виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг, досягнення екологічної безпеки в процесі соціально-економічного розвитку та поліпшення соціальних умов життя населення;

- розвиток ефективних транспортно-економічних зв'язків між окремими регіонами країни на основі раціонального розміщення продуктивних сил по території країни з метою зниження екологічного навантаження на природне середовище в окремих перевантажених зараз економічних регіонах;

- створення привабливого інвестиційного клімату в країні з метою залучення вітчизняних та іноземних інвесторів для забезпечення інноваційного розвитку на основі використання прогресивної техніки та технологій, що відповідають світовим стандартам, зокрема, щодо екологічності.

Варто зауважити, що господарська політика повинна будуватися так, щоб були тісно пов'язані економічна та природоохоронна складові. Треба враховувати, що чим більший природно-ресурсний потенціал має держава або окремих регіон, тим кращі передумови їх економічного розвитку; чим більші масштаби економічного розвитку держави або регіону, тим більше загроз виникає для навколишнього природного середовища. Це – внутрішнє протиріччя економічного прогресу.

Нейтралізація цього протиріччя може бути досягнута лише за умови забезпечення ресурсозберігаючого (екологічного) розвитку економічного потенціалу держави в цілому і окремих її регіонів.

Для цього повинна бути розроблена і реалізована стратегія гармонійного розвитку виробничого і природоресурсного потенціалу, тобто досягнута екологізація економічного розвитку регіонів і держави в цілому [4, ст. 86]. Саме це означає досягнення того стану суспільного розвитку, який визначено, як сталий збалансований розвиток.

Вважаємо, що у програмі сталого розвитку усі завдання соціально-економічного розвитку країни на стратегічну перспективу, а також на середньострокову та поточну перспективу необхідно вирішувати за кожним розділом такої діяльності на основі комплексного підходу, який повинен забезпечити вирішення не тільки соціальної або економічної, а й екологічної складової одночасно з тим, щоб зберегти природне середовище. Зокрема [1, ст. 73]:

- розвиток промислового потенціалу на інноваційній основі повинен забезпечити перебудову техногенного середовища, технічного переозброєння виробничого комплексу на основі впрова-

дження новітніх ресурсо- та енергозберігаючих технологій, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів, розв'язання проблем знешкодження і використання в якості вторинних ресурсів усіх видів відходів, в першу чергу промислових;

– розвиток енергетичного потенціалу на інноваційній основі повинен забезпечити екобезпеку завдяки широкому застосуванню твердого палива в теплоенергетиці, науковому обґрунтуванню вибору ядерних технологій, устаткування та обладнання на АЕС, створення і забезпечення умов функціонування системи безпечного поводження з радіоактивними відходами;

– розвиток сільського господарства на інноваційній основі повинен забезпечити збереження та відтворення земельних, водних, біологічних, зокрема рибних та лісових, а також мінерально-сировинних ресурсів;

– розвиток транспортного потенціалу на інноваційній основі повинен забезпечити, перш за все, захист атмосферного повітря від впливу забруднюючих речовин, які викидаються до атмосфери і є основним фактором її забруднення, а також скидами забруднюючих речовин у воду в процесі функціонування водного транспорту;

– розвиток житлово-комунального господарства на інноваційній основі повинен забезпечити максимально певний збір та ефективну переробку усіх видів побутових відходів, утилізацію осадів стічних та природних вод.

Звичайно, усі ці напрями роботи представлені схематично і на практиці повинні бути конкретизовані і доповнені. Але саме такими мають бути, на наш погляд, основні галузеві напрями комплексного еколого-економічного та екологічного розвитку як держави в цілому, так і окремих її регіонів.

Необхідно ще раз підкреслити основну думку: ні політика соціально-економічного розвитку, ні екологічна політика не повинні формуватися окремо одна від одної. Це єдиний взаємопов'язаний комплекс.

Саме через те, що сьогодні така єдність практично відсутня, вважаємо необхідним суттєво удосконалити механізми забезпечення сталого розвитку.

Досягнення сталого розвитку господарського комплексу держави повинно відбуватися завдяки впровадженню таких механізмів:

– нормативно-правового, суть якого повинна полягати в розробці нового і впорядкуванні діючого законодавства з метою забезпечення комплексного вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем країни та її регіонів, а також у введенні жорсткої відповідальності, аж до кримінальної, за управлінські господарські рішення, які наносять шкоду навколишньому середовищу (посилення вимог щодо природоохорони);

– інформаційного, суть якого повинна полягати в забезпеченні державних та регіональних

органів управління даними, необхідними для прийняття управлінських рішень щодо впровадження нової техніки та прогресивних технологій в економічну практику з метою її екологізації. Необхідно запровадити жорсткий екологічний моніторинг господарської діяльності, з тим, щоб виявляти першочергові напрями еколого-інноваційної діяльності;

– організаційного, суть якого повинна полягати в організації розробки та реалізації комплексних, саме комплексних, а не окремих програм вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем держави в розрізі окремих регіонів та галузей господарства;

– економічного, суть якого повинна полягати в забезпеченні необхідним фінансуванням виконання усіх заходів зазначених комплексних програм як за рахунок державного та регіональних бюджетів, так і шляхом залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій під державні гарантії їх захисту. Треба підкреслити, що включення до комплексних програм будь-яких заходів, в т. ч. екологічного спрямування, повинно здійснюватися виключно за умови можливості їхнього ресурсного забезпечення, в іншому разі це будуть порожні декларації. Необхідно також застосовувати жорсткі економічні санкції до порушників природоохоронного законодавства. Такі санкції повинні спонукати винних у порушенні правил природоохорони проводити інтенсивну екологічно-інноваційну діяльність;

– кадрового, суть якого повинна полягати у навчанні нових та створенні умов для відповідного навчання діючих управлінських кадрів комплексному підходу до вирішення економічних і соціальних проблем виключно з урахуванням необхідності природозбереження, тобто впровадження екологічної складової на усіх стадіях господарської діяльності. Треба розуміти, що одними санкціями неможливо вирішити ніякої проблеми. Необхідна цілеспрямована, наполеглива виховна робота, починаючи з дитячого садка, школи, вищого навчального закладу з тим, щоб ще з дитинства людина починала розуміти роль і значення природи, навколишнього середовища для виживання людства в епоху шаленого розвитку техніки і поступового скорочення мінерально-сировинних ресурсів.

Таким чином, варто зауважити, що забезпечення інноваційного розвитку економіки не є самоціллю, а має на меті підвищення ефективності вирішення цілої низки економічних і соціальних проблем.

Однією із найважливіших соціальних проблем є збереження навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної рівноваги, яка постійно знаходиться під загрозою в результаті антропогенної діяльності. Розширення масштабів цієї діяльності обумовлює зростання забруднення повітря (атмосфери), води і землі, що може призвести до самознищення людства, якщо не вжити дійових заходів щодо захисту навколишнього

середовища. В основі цих заходів лежить розробка і впровадження в практику господарства інноваційних технологій та нової техніки які повинні, в першу чергу, забезпечити екологічну безпеку від їх впровадження і застосування, а вже потім (або паралельно) забезпечувати зростання продуктивності праці [2, ст. 99].

Тому основною рекомендацією щодо розробки програм діяльності на усіх рівнях управління від держави до окремого підприємства є необхідність комплексного, в нерозривній єдності, формування будь-якого завдання з тим, щоб будь-яка економічна і екологічна проблема вирішувалися разом, але з екологічним пріоритетом. У сучасний період екологічних катаклізмів та катастроф інноваційний фактор розвитку економіки повинен мати першочергове завдання – екологізацію соціального виробництва та допомогу природі у її збереженні та відновленні.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, сучасний широкомасштабний розвиток господарської діяльності створює реальні загрози довкіллю. Для екологізації господарської діяльності необхідно впровадження нової техніки та прогресивних технологій, що у свою чергу обумовлює технічний прогрес. Проблеми виживання людства пов'язані з необхідністю впровадження досягнень науково-технічного прогресу в практику господарювання. Жодне рішення щодо подальшого соціально-економічного розвитку не може прийматися без того, щоб не передбачити природоохорону складову. А проблеми екологізації господарської діяльності можуть бути вирішені лише на інноваційній основі і тому вона є визначальним фактором інноваційного розвитку економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александров І. О. Стратегія сталого розвитку регіону: монографія / І. О. Александров [та ін.] / НАН України. Ін-т економіки пром-ті. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 203 с.
2. Касьяненко Т.В. Комплексний підхід до наукового обґрунтування екологічно спрямованого інноваційного розвитку на різних рівнях управління / Касьяненко Т.В., Прокопенко О.В., //Актуальні проблеми економіки. – 2013. – С. 98-100.
3. Яценко Л. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Л.Яценко. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>
4. Прокопенко О.В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: [монографія] / О.В. Прокопенко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 395 с.

REFERENCES:

1. Aleksandrov I. O. Stratehiia staloho rozvytku rehionu: monohrafiia / I. O. Aleksandrov [ta in.] / NAN Ukrainy. In-t ekonomiky prom-ti. – Donetsk: Noulidzh, 2010. – 203 s.
2. Kasianenko T.V. Kompleksnyi pidkhid do naukovoho obgruntuvannia ekolohichno spriamovanoho innovatsiinoho rozvytku na riznykh rivniakh upravlinnia / Kasianenko T.V., Prokopenko O.V., //Aktualni problemy ekonomiky. – 2013. – S. 98-100.
3. Yatsenko L. Napriamky derzhavnoi polityky shchodo ekolohizatsii natsionalnoi ekonomiky. Analitichna zapyska [Elektronnyi resurs] / L.Yatsenko. – Rezhym dostupu : <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>
4. Prokopenko O.V. Sotsialno-ekonomichna motyvatsiia ekolohizatsii innovatsiinoi diialnosti: [monohrafiia] / O.V. Prokopenko. – Sumy : Vyd-vo SumDU, 2010. – 395 s.

Ivanova T.V.

Doctor of Public Administration, Professor,
Vice Rector for Academic and Educational Affairs
National Aviation University

GREENING AS A FUNCTION OF INNOVATION DEVELOPMENT OF ECONOMY UKRAINE

Modern large-scale development of economic activity poses a real threat to the environment. Therefore, the need for innovative environmental and economic policy, singling out key areas of environmental and economic policies for sustainable development is an extremely important task today.

The processes of socio-economic development and environmental conservation must be addressed together and ensure the greening of the economy and social innovation at the base.

The problem of greening the economy has global significance and is just the development of the productive forces in modern times is not enough. For greening of economic activity necessary to introduce new equipment and advanced technologies that, in turn, causes technological progress. When introducing scientific and technological progress in industry to consider only the economic factors and not ignore environmental, will lead to ecological crisis.

For the purpose of coordination between social and economic development and environmental preservation is necessary to implement the ideas for balanced sustainable development. Therefore, the problem of greening economic activity can be resolved only on the innovation and because it is a determining factor of innovation development of economy.